

SUOMEN ÄIDINKIELET

PIRKKO NUOLIJÄRVI

Kotikielen Seura perustettiin aikanaan kohentamaan suomen kielen asemaa eli tekemään työtä suomenkielisten äidinkielen tutkimuksen ja kehittämisen puolesta. Seura on runsaan 120-vuotisen toimintansa aikana ehtinytkin monelta kannalta pohtia sitä, mitä äidinkieli ihmiselle merkitsee. Vaikka kyseessä on ollut yhteisön enemmistön kieli, voinevat suomenkielisen väestön lähihistorian kokemukset auttaa eläytymään nykyisin Suomessa käytettävien äidinkielen puhujien asemaan ja pohtimaan eri kielten elinoloja ja -mahdollisuuksia nyky-Suomessa.¹

Suomen kielen vanhin merkintä *äidinkieli*-sanasta on Jaakko Finnon virsikirjasta vuodelta 1583: *äitins kielel* (Jussila 1998: 317). Perussanakirjan mukaan äidinkieli on se »kieli, jonka ihminen ensimmäiseksi (tav. kotonaan) oppii ja jota hän parhaiten t. yksinomaan taitaa». Kaksikielisyystutkimuksessa on äidinkielen rinnalle yleistynyt termi *ensikieli* (first language), parina *toiselle kielelle* (second language), jota omaksutaan ensikielen rinnalla kieliyhteisössä. *Kotikieli* taas ei ole oikeastaan vakiintunut Suomessa viralliseen kielenkäyttöön toisin kuin *hemspråk* 1960- ja 1970-luvulla Ruotsin julkisessa keskustelussa ja tutkimuksessa. Meillä se on käytössä vain niissä yhteyksissä, kun puhutaan epävirallisemmin perheen sisäisestä kielestä. Yhteiskunnallisessa keskustelussa kotikielen käsite voikin olla rajoittava, koska sillä viitataan usein kielen vähäiseen rooliin ihmisen elämässä. Toivottavasti kotikieli ei tässä kapeassa poliittis-pragmaattisessa merkityksessä koskaan kotiudukaan Suomeen.

On ollut hyvin tavallista, että julkisessa keskustelussa ja viranomaisteksteissä on Suomessa yllättävänkin pitkään, aina 1990-luvulle saakka, puhuttu ja kirjoitettu äidinkielen opetuksesta, vaikka saman opetuksen piirissä oli – suomi toisena kielenä -opetuksen puuttuessa – muunkielisiä lapsia, esimerkiksi eri saamen kieliä, romanian ja lukuisia muita kieliä puhuvat lapset. Tämä etnosentrinen näkökulma on tullut esiin myös silloin, kun esimerkiksi erilaisissa opetusalaan koskevista päätöslauselmissa on kirjoitettu näistä teemoista. Vielä 1990-luvun alkupuolella niistä saattoi poimia sellaisia enemmistönäkö-

¹ Katsaus perustuu Kotikielen Seuran vuosikokouksessa 14.3.1999 pidettyyn esitelmään. Eräissä kohdin on käytetty hyväksi myös sen jälkeen ilmestyneitä lähteitä.

kulmaisia esimerkkejä kuin »maahanmuuttajalapsen puhuvat vierasta kieltä äidinkielenään» (ks. Latomaa ja Tuomela 1993: 241), mikä tietysti sinänsä on täysin mahdollista.

2000-luvun kynnyksellä Suomi on monikielinen yhteisö, jonka äidinkieliä voi lähestyä eri näkökulmista. Tässä yhteydessä tarkastelen Suomessa puhuttavien kielten demografista tilannetta vuoden 1998 tietojen perusteella, kielten ryhmittymistä genealogisin ja tyypologisin perustein sekä Suomessa uusien kielten kouluopetukseen liittyviä kysymyksiä.

ÄIDINKIELTEN KIRJO

Suomessa puhuttavien äidinkielen kirjoa voi lähestyä puhujamäärien avulla ja siten muodostaa kuvaa myös 20 viime vuoden aikana tapahtuneesta muutoksesta. Vanhastaan Suomessa on käytetty suomea, ruotsia, kolmea saamen kieltä, romanian ja suomalaista viittomakieltä. Erityisesti 1800-luvulta lähtien on ollut venäjän ja tataarin puhujia ja pieniä ryhmiä muiden kielten, kuten esimerkiksi viron ja saksan puhujia. Erityisesti kahden viime vuosikymmenen ajan Suomeen on muuttanut ennestään Suomessa esiintymättömien kieliryhmien jäseniä, 1990-luvulla erityisesti Aasiasta ja Afrikasta. Ryhmät ovat esimerkiksi muihin Pohjoismaihin verrattuna kuitenkin sangen pieniä, vaikka tendenssi on sama kuin muualla. (Nuolijärvi 1994: 17–18.)

Viime vuosikymmeninä Suomen kielikartta on siis mielenkiintoisella tavalla muuttunut. Hitaasti mutta tasaisesti erikielisten määrä on lisääntynyt koko ajan. 1990-luvun lopussa Suomessa puhutaan tilastojen mukaan noin 120:tä kieltä.

Vielä kymmenisen vuotta sitten Suomen kielten kartta näytti jossain määrin erilaiselta (ks. esim. Nuolijärvi 1991). Tuolloista puhujamäärien mukaan tehtyä tilastoa on mielenkiintoista verrata 1990-luvun lopun tilanteeseen. Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta näkyvät lähes vuosikymmenen aikana tapahtuneet muutokset. Taulukossa on esitetty vain 50 puhujamäärältään suurinta kieltä vuosina 1990 ja 1998.

Taulukosta voi hyvin nopeasti havaita Suomen kielitilanteessa tapahtuneet määrän muutokset ja kielten välisten suhteiden muutokset. Eri kielten puhujien määrät ovat selvästi lisääntyneet; Suomessa oli vuonna 1998 yli 20 kieltä, joiden puhujia on enemmän kuin 1 000. Suomen ja ruotsin asema on pysynyt lähes ennallaan, mutta seuraavat sijat ovat muuttuneet. Venäjän ja viron puhujien määrät ovat lisääntyneet. Nämä kielet ovat jo useana vuonna olleet kolmannella ja neljännellä sijalla kielitilastossa ja näyttävät siis naapurikielinä vakiinnuttaneen asemansa Suomen kielikartalla. Kymmenen suurimman joukkoon ovat 1990-luvulla tulleet juuri viro ja sen lisäksi somali. Englanti on pysynyt entisellä paikallaan kuudenneksi suurimpana kielenä. 30:n joukkoon ovat tulleet albania, kurdi, serbokroaatti (sisältää siis todennäköisesti serbian, kroaatin ja bosnian puhujia) ja thai, 30:n joukosta ovat pudonneet japani, kreikka, bulgaria, norja ja tanska, vaikka näiden puhujamäärät ovat tietenkin nekin lisääntyneet Suomessa, norjan ja tanskan kaikkein vähiten. Kaikkiaan Suomessa on nyt noin 50 kieltä, joiden puhujia on enemmän kuin 100, 1990-luvun alussa niitä oli vain 30. Somali ja albania eivät tuolloin esiintyneet ollenkaan Suomen tilastoissa. Useimmat tilastoihin nousseet kielet (jotka eivät ole mukana tässä taulukossa) ovat Afrikan ja Aasian kieliä, kuten khmer, nepali, kikuju, akan, amhara, oromo tai joruba, mutta myös Euroopan kieliä, kuten inkeroinen, makedonia ja sloveeni. Kutakin näitä kieliä puhuu Suomessa tilaston mukaan vähemmän kuin 100 henkeä. Suurimmat

SUOMESSA PUHUTTAVAT KIELET 1990 JA 1998

1.1.1990		22.4.1998	
1) suomi	4 656 325	1) suomi	4 773 576
2) ruotsi	296 840	2) ruotsi	293 691
3) romani*	n. 7 000	3) venäjä	20 398
4) viittomakieli*	n. 5 000	4) viro	9 294
5) venäjä	3 072	5) romani*	n. 7 000
6) englanti	3 053	6) englanti	5 867
7) saksa	2 302	7) somali	5 266
8) saamen kielet	1 730	8) viittomakieli*	n. 5 000
9) vietnam	1 206	9) arabia	3 883
10) arabia	866	10) vietnam	3 068
11) espanja	788	11) saksa	2 960
12) viro	740	12) kiina	2 427
13) turkki	703	13) albania	2 342
14) puola	702	14) turkki	2 138
15) ranska	614	15) kurdi	2 099
16) kiina	517	16) serbokroaatti**	1 742
17) unkari	448	17) saamen kielet	1 716
18) italia	372	18) espanja	1 618
19) norja	345	19) ranska	1 275
20) tanska	259	20) puola	1 122
21) japani	249	21) thai	1 046
22) kreikka	242	22) persia (= farsi)	937
23) hollanti	236	23) unkari	777
24) persia	180	24) italia	647
25) bulgaria	173	25) hollanti	511
26) thai	170	26) tagalog	468
27) portugali	133	27) japani	462
28) heprea	122	28) bulgaria	429
29) hindi	122	29) romania	428
30) tšekki	107	30) kreikka	410
31) punjabi	94	31) bengali	407
32) tagalog	79	32) norja	401
33) romania	69	33) tanska	333
34) urdu	62	34) portugali	324
35) islanti	57	35) hindi	287
36) bengali	55	36) pandžabi (= punjabi)	267
37) tataari	54	37) amhara	246
38) singali	50	38) urdu	238
39) serbia	48	39) heprea	237
40) amhara	47	40) ukraina	215
41) korea	45	41) tšekki	179
42) (ki)suahili	34	42) lingala (= ngala)	174
43) tamili	32	43) liettua	143
44) flaami	26	44) tamili	130
45) kurdi	26	45) aramea	129
46) slovakia	19	46) akan = twi	119
47) bantukielet	16	47) latvia	104
48) tigrinja	16	48) singali (= sinhala)	103
49) armenia	14	49) suahili	98
50) latvia	11	50) tataari	96

* Tiedot romanin ja viittomakielen käyttäjien määristä perustuvat yhteisöjen ilmoitukseen, virallisista tilastoista ei ole saatavissa lukuja näistä kielistä.

** Aikaisemmin käytettiin suuressa osassa Jugoslaviaa puhuttavista kielistä nimitystä serbokroaatti. Luvussa on siis todennäköisesti mukana serbian, kroaatin ja bosnian puhujia.

muutokset ovat sidoksissa eräiden Euroopan ja Afrikan alueiden poliittiseen tilanteeseen, kuten esimerkiksi venäjän, viron, somalin ja albanian osuuden kasvaminen osoittaa.

Äidinkieliä koskevia lukuja tarkasteltaessa on kuitenkin syytä olla kriittinen. Erilaiset, sinänsä huolellisesti laaditut tilastot voivat antaa vain hyvin yleisluontoisia tietoja yksilön kielitilanteesta ja ryhmien kielenkäytöstä. Äidinkielen käsite ei nimittäin ole yksioikoinen, eikä ihmisten ole aina helppo vastata siihen, mikä on tai mitkä ovat heidän äidinkieltensä. Vastauksien tulkitseminen ei siten Suomessakaan voi olla yksioikoista, vaikka täällä on äidinkieltä koskevien tietojen kerääminen ollut tapana jo kauan. Äidinkieltä koskevissa tilastoissa saattaa syntymämaalla tai kansallisuudella olla liiankin määräävä asema. Onkin ehdotettu, että keskeisempiä tietoja kuin syntymämaa tai kansallisuus on se, miten asianomainen itse määrittelee kielellisen identiteettinsä ja mitä kieltä tai kieliä hän käyttää kotona (Extra ja Verhoeven 1999). Tällaisten kysymysten esittäminen ja niiden vastausten pohtiminen tuo myös selvemmin esille kulloisenkin yksilön kielellisen prosessin ja mahdolliset ongelmat, joita äidinkielen käyttämiseen uudessa ympäristössä liittyy.

MILLAISIA KIELIÄ SUOMESSA PUHUTAAN?

Suomessa puhuttavia kieliä voi ryhmitellä myös niiden sukulaisuuden tai morfologisen rakenteen perusteella. Tämä genealogisen ja typologisen luokittelun yleisluontoinenkin tarkastelu voi osaltaan muuttaa käsitystä Suomen kieliyhteisön homogeenisuudesta.

Seuraavassa tarkastellaan, mihin kielikuntiin Suomen puhutuimmat kielet kuuluvat.² Mainitut 50 eniten käytettyä kieltä (siis puhujamäärien perusteella eniten käytettyä kieltä) ryhmittyvät sukulaisuuden perusteella seuraavaan tapaan.

Uralilaisia kieliä edustavat itämerensuomalaisiin kuuluvat kielet suomi ja viro, saamelaiset kielet pohjoissaame, inarinsaame ja koltansaame sekä kaukaisempi sukukieli, ugrilaisiin kielisiin kuuluva unkari.

Suomessa puhuttaviin indoeurooppalaisiin kielisiin lukeutuvat germaanisiet kielet ruotsi, norja, tanska, englanti, saksa ja hollanti; romaaniset kielet ranska, italia, romanian, espanja ja portugali; slaavilaiset kielet venäjä, ukraina, puola, tšekki, bulgaria ja serbokroaatti; balttilaiset kielet latvia ja liettua; kreikka; albania; indoiranilaiset kielet persia eli farsi ja kurdi, jotka ovat iranilaista ryhmää, sekä hindi, urdu (hindustanin eri kielimuotoja), romani, pandžabi eli punjabi, bengali ja sinhala, jotka ovat indoarjalaista ryhmää.

Seemiläis-haamilaisiin (afroaasialaisiin) kielisiin lukeutuvat Suomessa puhuttavista 50 suurimmasta kielestä seemiläiset kielet heprea, aramea, arabia ja amhara sekä kuušilainen kieli somali. Nigeriläis-kongolaisista kielistä Suomessa esiintyvät muun muassa kwa-kieliin kuuluva akan eli twi (Liberiasta Nigeriaan puhuttava kieli) sekä benuelais-kongolaisiin kielisiin kuuluvat bantukielet, kuten suahili ja (li)ngala (Zaire).

Turkkilaisista kielistä on Suomessa jo yli 100 vuoden ajan tunnettu tataarin kieli ja myöhemmin eteläturkkilainen turkin kieli. Japanilaisista kielistä puhutaan Suomessa japania, sinotiibetiläisistä kielistä kiinaa ja thailaisista kielistä thain kieltä. Austroaasialaisista kielistä on Suomeen kotiutunut erityisesti mon-khmer-kieliin lukeutuva vietnam, dravidakielistä etelädravidalainen tamili ja austronesialaista kielistä malaijilais-polyne-

² Luokittelu perustuu Jaakko Anhavan teokseen *Maailman kielet ja kielikunnat*, ks. Anhava 1998.

sialainen tagalog eli pilipino. Viittomakielistä käytetään suomalaista viittomakieltä.

Jo 50 kielen tarkastelu osoittaa, miten monipuolinen kielten nykykirjo on. Yksistään 10 eniten puhutun joukossa on käytössä jo hyvin erilaisia kirjaimistoja. Typologisestikin Suomessa puhuttavat kielet ovat luonnollisesti keskenään varsin erilaisia. Agglutinoiviin kieliin luetaan yleensä suomi ja sen sukukielet viro ja unkari sekä turkki ja suahili, joissa sanojen kielioipillisia suhteita ilmaistaan päättein tai etuliittein. Fleksiokieliä taas ovat ruotsi ja muut indoeurooppalaiset kielet, joille on ominaista muun muassa vartalonsisäinen äännevaihtelu. Hyvin suuri osa nykyisin Suomessa puhuttavista kielistä kuuluu fleksiokielisiin. Isoloiviin kieliin, joissa sanoilla ei ole taivutusta tai taivutusta on vain vähän, kuuluu esimerkiksi vietnam ja jossain määrin kiina. Monin muinkin tavoin kieliä luonnollisesti voi jaotella, esimerkiksi sanajärjestyksen perusteella suomi on SVO-kieli (subjekti – verbi – objekti -kieli), kun taas SOV-kieliä ovat turkki ja japani. Leksikon näkökulmasta hyvinkin erirakenteiset kielet taas voivat olla lähellä toisiaan, kuten suomi ja ruotsi monessa suhteessa ovat.

MISSÄ MITÄKIN KIELTÄ PUHUTAAN?

Vakiintuneen käsityksen mukaan ruotsin ja saamen puhujat elävät omilla alueillaan, ja myös laeissa määritellyt kielelliset oikeudet ovat sidoksissa osittain myös territoriaalisuuden periaatteeseen (ks. Kielilaki ja Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa). Yhä selvempää on kuitenkin, että suomenruotsia äidinkielenään puhuvat elävät yhä useammin kaksikielisillä alueilla suurissa kaupungeissa tai niiden liepeillä ja yksikielisiä ruotsinkielisiä kuntia on vain parisenkymmentä. Vaikka saamelaisten perinteinen alue sijaitsee saamelaislaissakin määritellyllä kotiseutualueella (Utsjoki, Inari, Enontekiö ja Sodankylän Vuotso), Helsinki on nykyisin yksi saamenkielisten tärkeimpiä keskuksia. Kaupungistunut, koulutusta saanut romani elää niin ikään toisenlaisessa ympäristössä kuin aikaisemmat romanisukupolvet. Nykyiset elin- ja toimintaympäristöt asettavat siten erilaisia vaatimuksia suomenruotsin, saamen kielten ja romanin säilyttämiselle kuin maaseutu-ympäristö. Erityisesti alkuvaiheessaan 1980-luvulla Suomen pakolaispolitiikka oli ryhmiä hajuttavaa, ja siten Suomessa pienten kieliyhteisöjen jäsenet (kyseessä saattaa silti olla kymmenien miljoonien ihmisten puhuma kieli, kuten espanja, urdu ja vietnam) joutuivat Suomessa varsin erilleen toisistaan.

Erikielisiä on nykyisin kaikkialla Suomessa, mutta kuten muutkin suomalaiset, myös uudet maahanmuuttajat asettuvat Uudellemaalle ja suuriin kaupunkeihin. Pääkaupunkiseudulla asui vuonna 1998 noin 51 000 ulkomaan kansalaista tai ulkomailla syntyneitä Suomen kansalaista. Suuri osa viimeksi mainituista on inkeriläisiä ja Ruotsissa syntyneitä paluumuuttajien lapsia, mutta osa on esimerkiksi Suomen kansalaisuuden saaneita vietnamilaisia, somaleja, marokkolaisia, kiinalaisia, intialaisia ja puolalaisia. Helsingin seudulla asuu ihmisiä melkein kaikista maapallon kolkista, 160 maasta. (Saarelainen 1999.) Määrät ovat kuitenkin yhä sängen pieniä, ja monikielisyyden ja -kulttuurisuuden rakentuminen on ollut paljon hitaampaa ja vähäisempää kuin muualla Pohjoismaissa.

Äidinkielen ja oman kulttuurin säilymisen kannalta samaa kieltä puhuvien keskittymisen yhdelle alueelle on pelkästään hyvä asia. Kun Suomi 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa aloitteli haparoivaa pakolaispolitiikkaansa, ihmisiä sijoitettiin niihin kuntiin, jotka ottivat

heitä vastaan. Ratkaisua perusteltiin sillä, että kustannukset jakautuvat, vaikka luonnollisesti pakolaispolitiikka silloinkin oli enimmältään valtion vastuulla. Joka tapauksessa tämä ratkaisu merkitsi sitä, että syntyi 30 ja 50 hengen ja sitäkin pienempiä yhteisöjä kautta Suomen, eikä eri ryhmiin kuuluvilla ihmisillä ollut mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltään kuin harvojen tuttavien ja sukulaisten kanssa. Tämä merkitsi myös sitä, että lapsille oli vaikea järjestää äidinkielen opetusta, ja siksi alkuvaiheessa lapset sijoitettiin surutta suomalaiseen luokkaan, vieraan kielen ja kulttuurin keskelle. Nyt tilanne on siis muuttunut monella tavoin: yhteisöt ovat suurempia, keskittyminen samalle alueelle, jopa samoihin kaupunginosiin, auttaa paremmin pitämään yllä omaa kieltä ja kulttuuria. Kotoutuminen Suomeen voi nimittäin onnistua vain riittävän suuren etnisen ryhmän turvin (ks. esim. Liebkind 1994). Äidinkielellä on tässä kotoutumisessa ratkaiseva rooli.

ÄIDINKIELET KOULUOPETUKSESSA

Kunkin maahanmuuttajan oman kieliyhteisön lisäksi peruskoululla ja lukiolla on ratkaiseva rooli äidinkielen säilymisessä ja käyttömahdollisuuksien takaamisessa. Niin ikään eri kielten läsnäolo voi monipuolistaa kaikkien kielten opetusta: vähintäänkin voi pohtia sitä, miten suomen ja muiden kielten kouluopetuksessa voisi ottaa huomioon lasten erilaiset äidinkielet. Tosin Ruotsin kokemukset osoittavat, että tätä tilannetta käytetään pedagogisesti hyväksi varsin vähän (Mats Thelanderin suullinen tiedonanto 27.8.1999).

On ehkä hyvä palauttaa mieleen, mitä 1800-luvulla ja vuosisadan alussa tapahtui suomelle, kun siitä tuli kieli kielten joukkoon. Tässä yhteydessä riittää muutama tärkeä etappi. Vuonna 1841, siis runsaat 150 vuotta sitten, annettiin alkeisoppilaitoksia koskeva asetus, jossa suomen kieli määrättiin oppiaineeksi kaikkiin poikakouluihin. Aikaisemmin siis tällaista oppiainetta ei ollut. 1.8.1863 puolestaan julkaistiin käskykirje, että suomen kieli oli otettava virallisessa käytössä ruotsin kielen vertaiseksi kaikessa, mikä välittömästi koski varsinaista suomalaista väestöä. 1.6.1922 säädettiin kielilaila suomen ja ruotsin virallisesta käytöstä. Tätä kielilakia on täsmennetty vuosina 1937, 1962 ja 1975, ja syksystä 1999 valtioneuvosto on asettanut kaksivuotisen komitean, jonka tehtävänä on laatia esitys Suomen uudeksi kielilaksiksi. Työ siis jatkuu myös tällä saralla, jolla pohditaan suomen ja ruotsin suhteita suomalaisessa yhteisössä.

Näitä suomen ja ruotsin historiaan liittyviä seikkoja ja kokemuksia mielessä pitäen voi tarkastella myös muiden äidinkielten asemaa. Jottei totuus enemmistöltä unohtuisi, kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien saaminen on edelleenkin työn takana. Se mikä nyt 2000-luvulle käytäessä on meille suomenkielisille selviö, ei suinkaan ollut selviö esi-isillemme ja -äideillemme. Vaikkei historiasta paljon yleensä opitakaan, jotenkin sen kokemukset voisivat auttaa eläytymään uusien kieliryhmien tilanteeseen nyky-Suomessa.

Nykyistä peruskouluopetusta säätelee perusopetuslaki (628/1998). Äidinkielen opetuksesta lain 12 §:ssä todetaan seuraavaa:

Äidinkielenä opetetaan oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppilaan äidinkieltä.

Tuoreimmat opetussuunnitelman perusteet opetushallitus on laatinut vuonna 1994 (ks.

▷

esim. Nuolijärvi ja Latomaa 1998 ja siinä mainittu kirjallisuus sekä www.oph.fi [13.3.1999]). Paikalliset opetusviranomaiset ja koulut laativat opetussuunnitelmansa näiden perusteiden mukaan, joissa esitetään peruskoulun yleistavoitteet, oppiaineiden tavoitteet ja keskeiset sisällöt sekä oppilasarvioinnin periaatteet. Vuonna 1994 myös ensimmäisen kerran mainittiin oppiaine *suomi toisena kielenä*.

Opetussuunnitelmaan sisältyvät oppiaineet määritellään peruskoululaissa ja tuntijaosta päättää valtioneuvosto. Vuoden 1993 peruskoulun tuntijakoa koskeva päätös ja opetussuunnitelman perusteet vuodelta 1994 lisäsivät paikallisten viranomaisten ja koulujen mahdollisuuksia profiloida opetustaan paikallisten vaatimusten ja oppilaiden tarpeiden mukaan. Kaikki ala-asteen oppilaat saavat pääasiassa samaa opetusta, mutta kouluilla on vapaus vaihdella yksittäisten oppiaineiden painotusta ja ryhmittelyä. Yläasteen opetussuunnitelma sisältää yhteisiä ja valinnaisia oppiaineita sekä työharjoittelua ja useita oppiaineita sisältäviä kursseja. Karkea keskiarvo suomen- ja ruotsinkielisten lasten äidinkielen opetuksesta on ala-asteella 5,33 viikkotuntia kuuden vuoden aikana. Yläasteen äidinkielen keskimääräinen viikkotuntimäärä on 2,67 viikkotuntia.

Maahanmuuttajien koulutuksen tavoitteena on antaa maahan muuttaville valmiuksia toimia tasavertaisina jäseninä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä pitää yllä omaa kulttuuri-identiteettiä. Maahanmuuttajilla tarkoitetaan turvapaikan hakijoita, pakolaisia, siirtolaisia, paluumuuttajia ja muita Suomeen muuttaneita. Maahanmuuttajan oman äidinkielen opetuksen tavoitteena on antaa oppilaalle mahdollisimman hyvin toimiva kaksikielisyys.

Oppilas voi peruskoulussa, lukiossa ja aikuislukiossa opiskella äidinkielenä omaa äidinkieltään osana koulun normaalia opetusta. Opetus voidaan järjestää myös muulla tavoin, esimerkiksi erillisen resurssin avulla, jolloin opetusta annetaan kaksi tuntia viikossa ryhmää kohden. Kevät- ja syyslukukaudella Suomen peruskouluissa ja lukioissa annettiin muiden kuin suomen, ruotsin ja saamen äidinkielten opetusta yhteensä 52 kielessä lähes 8 000 oppilaalle 297 kunnassa. Eniten annettiin opetusta venäjän (2 196 oppilasta), somalin (1 051), englannin (589), vietnamin (528), viron (496), arabian (451) ja albanian (446) kielessä. ([Www.oph.fi/info/maahanmuuttajat/tilasto/](http://www.oph.fi/info/maahanmuuttajat/tilasto/) [13.3.1999].)

Maahanmuuttajaoppilas voi opiskella peruskoulussa ja lukiossa suomea tai ruotsia toisena kielenä. Tämä opetus eroaa tavoitteiltaan suomea tai ruotsia äidinkielenä opiskelevien oppilaiden opetuksesta. Onnistuneen suomen tai ruotsin kielen omaksumisen edellytyksenä on, että oppilas hallitsee äidinkieltänsä hyvin.

Maahanmuuttajaoppilaan ei ylioppilaskokeessaan välttämättä tarvitse suorittaa toisen kotimaisen kielen koetta, vaan hänellä on mahdollisuus korvata se muun aineen kokeella. Maahanmuuttajaoppilas voi ylioppilastutkinnossaan suorittaa joko suomi toisena kielenä -kokeen tai äidinkielen kokeen suomen kielessä. Toisin sanoen suomea tarjotaan yhä vieläkin äidinkieleksi myös muunkieliselle oppilaalle.

Voiko muuttajan äidinkieli säilyä, jos eletään kaukana sen emämaasta? Voiko äidinkieli ylipäättään säilyä monen sukupolven yli? Yleinen tendenssi näyttää olevan, että kielenvaihto tapahtuu yleensä neljän sukupolven aikana (Extra ja Verhoeven 1993: 12 ja siinä mainittu kirjallisuus). Tässä on yksilöiden, perheiden ja ryhmien välisiä eroja. Kielenvaihto tapahtuu hitaimmin ja kaksikielisyys toteutuu varmimmin, kun äidinkielistä koulutusta on saatavilla ja kun äidinkielen säilyttämisen arvo tiedostetaan perheessä ja kieltä puhuvassa ryhmässä (ks. esim. Boyd, Holmen ja Jørgensen 1994).

Vähemmistökielen puhujat joutuvat aina valitsemaan kahden linjan välillä, sulautta-

misen ja eristäytymisen, ja tasapainoilemaan näiden välissä. Erityisen hyvä esimerkki tästä ovat nykyromanit: tasavertaisen aseman saavuttaminen yhteiskunnassa merkitsee koulutautumista ja oman kielenkin avaamista muille, mutta se voi merkitä myös oman kulttuurin erityispiirteistä luopumista. Tässä tilanteessa romanikielen asema korostuu, kun muut etnisiä rajoja säilyttävät piirteet ovat heikkenemässä. (Suonoja ja Lindberg 1999: 37–40.)

Äidinkielen opetus ei yksin ratkaise yksilön äidinkielen säilymistä, mutta sen olemassaolo selvästikin edistää kielen säilymistä ja monipuolista käyttöä. Onkin ehdotettu, että maahanmuuttajien äidinkielen opetusta laajennettaisiin peruskoulussa kahdesta viikotunnista kolmeen tai neljään viikkotuntiin (ks. Soukola 1999). Nämäkään määrät eivät vielä ole kovin suuria, mutta kohentaisivat tilannetta jonkin verran. Enemmistökielillä ja muilla Suomen kieliryhmillä on siis kaiken aikaa yhteinen tavoite: kunkin kieliryhmän äidinkielen ja sen opetuksen korostaminen kouluopetuksessa on kaikille hyväksi.

ÄIDINKIELI, IHMISEN SISIN

Mikään ei ole itsestään selvää silloin, kun puhutaan äidinkielen asemasta, sen säilymisestä ja äidinkieltä ja omaa kulttuuria koskevista ratkaisuista. Joka kieliryhmällä on oma historiansa, ja siksi myöskään äidinkielten säilyttäminen ei ole yksioikoista. Patenttiratkaisuja ei ole. Oikeus oman äidinkielen opetukseen tai äidinkieliseen koulutukseen auttaa kuitenkin kaikkia ryhmiä.

Lainaan lopuksi Olli Nuutisen tekstiä. Teen sen siksi, että perustelisin vielä kerran sitä, miksi enemmistön on syytä toimia määrätietoisesti äidinkielten puolesta ja sen puolesta, että paremmin ymmärtäisimme toistemme tilanteita.

Kööpenhaminan yksinäisyyteen kuului myös kielettömyyden tuoma turvattomuus. En ymmärtänyt tanskaa, ja sitä oli vaikea tunnustaa. Ymmärsin ruotsin perusteella jotakin, mutta olin hyvin avuton. Menetin itsetuntoani sukkelasti puhuvien tanskalaisten seurassa, kun minulta odotettiin täydempää kielenymmärtämistä ja olojen tuntemusta. Ulkomaalaista ja kieltä kömpelösti puhuvaa ei kukaan malta ottaa seurassa huomioon. Selkä käännetään helposti. (Nuutinen 1995: 94–95.)

Vaikka tämän kirjoittaja oli saanut osakseen täyteläisen äidinkielen opetuksen, vaikka hän oli kielentutkija, vaikka hän osasi erinomaisesti monia kieliä, hän tunsu näin. Kysymys äidinkielestä, omasta minuudesta ja eri kielten rinnakkainelosta ei siis ole pelkkä järjestykysymys, vaan se vaatii paljon tietoiseksi tekemistä. Sekin, että me puhumme tästä asiasta, kuuluu osana kielentutkijan oman ymmärryksen lisäämiseen ja aktiivisuuteen kieliyhteisössä. Tiedeyhteisöllä on paljon velvollisuuksia, ja meiltä odotetaan milloin sitä, milloin tätä. Äidinkielten aseman ja tärkeyden korostaminen ei liene näistä velvollisuuksista vähäisimpiä. Rohkenenkin lopuksi esittää vielä yhden toivomuksen: Ne kielentutkijat, jotka vielä nykyäänkin äänestävät vaaleissa, voisivat ottaa valistustyönsä kohteeksi oman kansanedustajan ja kaupunginvaltuutetun, joka väsymättä toimisi äidinkielten aseman puolesta kaikilla foorumeilla, niin koulussa kuin muuallakin yhteiskunnassa. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki

Sähköposti: *pirkko.nuolijarvi@domlang.fi*

LÄHTEET

- ANHAVA, JAAKKO 1998: Maailman kielet ja kielikunnat. Gaudeamus, Helsinki.
- BOYD, SALLY – HOLMEN, ANNE – JØRGENSEN, J. N. (toim.) 1994: Sprogbrug og sprogvælg blandt invandrere i Norden. Københavnerstudier i tosprogethed 22, 23. Danmarks lærerhøjskole, Center for multikulturelle studier.
- EXTRA, GUUS – VERHOEVEN, LUDO 1993: Immigrant groups and immigrant languages in Europe. – Guus Extra & Ludo Verhoeven (toim.), Immigrant languages in Europe s. 3–18. Multilingual Matters Ltd, Clevedon, Philadelphia, Adelaide.
- 1999: Immigrant minority groups and immigrant minority languages in Europe. – Guus Extra & Ludo Verhoeven (toim.), Bilingualism and Migration. Mouton de Gruyter, Berlin, New York.
- JUSSILA, RAIMO 1998: Vanhat sanat. Vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kielilaki n:o 148/22. 1.6.1922.
- Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa n:o 516/1991. 8.3.1991.
- LATOMAA, SIRKKU – TUOMELA, VELI 1993: Suomi toisena vai vieraana kielenä? – Virittäjä 97 s. 238–245.
- LIEBKIND, KARMELA (toim.) 1994: Maahanmuuttajat – Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Gaudeamus, Helsinki.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1991: Monikielinen Suomi. – Tapani Lehtinen & Susanna Shore (toim.), Kieli, valta ja eriarvoisuus s. 11–32. Kieli 6. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1994: Migrationen inom och till Norden. – Sally Boyd, Anne Holmen & J. N. Jørgensen (toim.), Sprogbrug og sprogvælg blandt invandrere i Norden. Bind 2: Temaartikler s. 5–25. Københavnerstudier i tosprogethed 23. Danmarks lærerhøjskole, Center for multikulturelle studier.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – LATOMAA, SIRKKU 1998: Modersmålets ställning i skolundervisningen. – Janus Møller, Pia Quist, Anne Holmen & J. N. Jørgensen (toim.), Nordiske sprog som andetsprog. Københavnerstudier i tosprogethed 30 s. 93–104. Danmarks lærerhøjskole, Institut for humanistiske fag.
- NUUTINEN, OLLI 1995: Kommentteja kahteen elämään. Tammi, Helsinki.
- Perusopetuslaki n:o 628/1998. 21.8.1998.
- SAARELAINEN, ARI 1999: Suomessa asuvat ulkomaalaiset kasautuvat Helsingin seudulle. Helsingin Sanomat 17.7.1999.
- SOUKOLA, TIMO 1999: Monikulttuurisen yhteiskunnan ehdot ja haasteet. www.sitra.fi/yleistajulkaisu.htm.
- SUONOJA, KYÖSTI – LINDBERG, VÄINÖ 1999: Romanipolitiikan strategiat. Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityksiä 1999:9 fin. Helsinki.
- Väestörekisterikeskus. Tilastot. www.vaestorekisterikeskus.fi/tilastot.